

מים זכים

דורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הווי כל צמא לכו למים' (ב"ק פב.)

פרשת ויחי

ואי"כ נמצא שיוסף לא יעבור בזה שום עבירה, כיון שמחמת האונס שפרעה אונסו בין כך הוא מוכרח לעבור על שבועה אחת, - ומוזה חשש מאוד פרעה, ולכן אמר ליוסף 'עלה וקבר את אביך כאשר השביעך', ע"כ.

- ב -

ולכא"ו צ"ע טובא בדברי המהרש"ל הנ"ל, משום דאכתי לא מובן איזה היתר הי' ליוסף לעבור על שבועתו שנשבע לפרעה, - כיון שהרי כידוע האדם אינו יכול לחשב חשבונות ולומר, שאם הוא בין כך אנוס לעבור עבירה אחת, אזי יש לו היתר להחליף את העבירה, ולעבור במקומה עבירה אחרת שאינו אנוס עליה, - משום שעל העבירה שהוא אנוס בה יש לו פטור של 'אונס', ועל עבירה אחרת שאינו אנוס בה אין לו פטור של 'אונס', ולא יועיל לחשב חשבונות ולומר, שבין כך ובין כך בסוף לא יעבור יותר מעבירה אחת.

ואי"כ שוב צ"ע טובא, מדוע פרעה חשש כ"כ שיוסף יעבור על השבועה שנשבע לו, והרי להנ"ל נמצא, שבכל מקרה ליוסף הצדיק לא יהי' היתר לעבור על מה שנשבע לפרעה וכנ"ל.

- ג -

והן אמנם שבאמת מצאנו בשם הפוסקים, שבכה"ג שאדם נצרך לעבור על עבירה חמורה משום פיקוי"ג, אך בידו להינצל מהעבירה החמורה אם יעבור על עבירה קלה שבעצם אינה נצרכת לצורך הפיקוי"ג, - אזי דנו הפוסקים, שכיון שקיי"ל שבמקום פיקוי"ג מאכילין אותו הקל הקל תחילה, לכן הוא צריך לעבור על העבירה הקלה, ועי"ז להינצל מהעבירה החמורה, ואע"פ שבעצם מצד הפיקוי"ג אינו נצרך כלל לעבור על העבירה הקטנה.

[ויעוי' בספר 'ארחות שבת' (ח"ב פ"כ, מ) שכתב וז"ל: 'חולה שיש בו סכנה שיש בחדרו מכשיר חשמלי הנצרך לרפואתו, וכבה החשמל בכל הדירה, ובא ישראל ללחוץ על המתג הראשי כדי לחבר את זרם החשמל, על מנת שהמכשיר הנצרך לחולה יפעל, - עליו לנתק לפני החיבור את מתגי החשמל בבית, וזאת כדי שלא ידלקו אורות מיותרים שאינם נצרכים לחולה, - ואם אפשר ללחוץ על מתגי החשמל בשינוי יעשה כן'].

ובהערה שם (אות נז) כתב: 'כן הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל... וכע"ז הורה גם הגרי"ש אלישיב [זצ"ל]... - ואף שמתגי החשמל הם מוקצה... מ"מ עדיף לטלטל את המוקצה כדי לחסוך מלאכות שאינן נצרכות לפיקוי"ג, - נקודת החידוש בדיון זה היא, דאף שפעולת טלטול המוקצה אינה מועילה כלל לרפואת החולה, והיא נעשית רק על מנת לחסוך במלאכות אחרות, מ"מ צריך לעשות זאת', עכ"ל].

אך כל זה אמור, רק באופן שיכול להחליף ולעבור על איסור קל, במקום לעבור על איסור חמור, אך ככה"ג שבי

ויקברו ימי ישראל למות ויקרא לבנו ליוסף ויאמר לו אם נא מצאתי חן בעיניך שים נא ידך תחת רכי ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים: וישכבתי עם אבותי ונשאנני ממצרים וקברתני בקברתם ויאמר אנכי אעשה כדברך: ויאמר השבעה לי וישבע לו וישתחו ישראל על ראש המטה: ... ויאמר פרעה עלה וקבר את אביך כאשר השביעך: (מז, כט - נ, ו).

ופירש רש"י וז"ל, 'כאשר השביעך - ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך, - אבל ירא לומר עבור על השבועה, שלא יאמר א"כ אעבור על השבועה שנשבעתי לך, שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עודף על שבעים לשון, ואתה אינך מכיר בו, כדאיתא במסכת סוטה (לו:)', עכ"ל.

והנה הקשו המפרשים, מדוע פרעה חשש שאם הוא יכריח את יוסף לעבור על השבועה שנשבע ליעקב אביו, א"כ יוסף יעבור גם על השבועה שנשבע לפרעה, - והרי כיון שיוסף הי' צדיק, הרי שגם אם יוכרח לעבור באונס פעם אחת על שבועתו שנשבע לאביו, כיצד זה יתיר לו לעבור עבירה פעם נוספת, בכך שיעבור גם על שבועתו שנשבע לפרעה, - ואי"כ מדוע פרעה חשש כ"כ, שיוסף הצדיק יעבור גם על השבועה שנשבע לפרעה, (עי' במושב זקנים, בפ"י הרא"ש, וביריעות שלמה להמהרש"ל).

ויש לפלפל טובא בזה, וכדלהלן.

- א -

דהנה בפירוש 'יריעות שלמה' להמהרש"ל, כתב בזה בזה"ל: 'גיב והקשה חמי וכי בעבור שהוא יעבור על השבועה, הותר לו לעבור ג"כ על שבועתו, - אלא י"ל דה"ק לו, אם אני אגלה שאין אתה יודע שבעים לשון, ואני יודע, א"כ בהכרח ימליכו אותי, ואי"כ אקיים שבועת אבא, ודו"ק', עכ"ל.

והיינו שבאמת פרעה לא חשש שיוסף סתם כך ינקום בו, על זה שהוא הכריחו לעבור על השבועה שנשבע ליעקב אביו, ויוסף יעבור אחי"כ גם על השבועה שנשבע לפרעה, - כיון שמזה פרעה לא חשש כלל, כיון שהוא ידע שיוסף הצדיק לא יעבור על השבועה שנשבע לפרעה, כיון שלא יהי' לו היתר לעבור על שבועתו וכנ"ל.

ורק מ"מ פרעה חשש שיוסף יעשה חשבון ויאמר, שכיון שהוא בין כך מוכרח לעבור על שבועה אחת (דהיינו, השבועה שנשבע לאביו, שפרעה אונסו לעבור עליה), אי"כ עדיף ליוסף לעבור על מה שנשבע לפרעה (שלא יגלה שהוא עדיף ממנו בדיעת לשון הקודש), ועי"ז כל המצרים ידעו שיוסף ראוי למלך יותר מפרעה, ואי"כ ימליכו את יוסף למלך על כל מצרים, ואזי יהי' בידו של יוסף לקיים את שבועתו שנשבע לאביו (כיון שכבר לא יהי' תחת עולו של פרעה).

האיסורים שווים, אין שום היתר להחליף את העבירות ולעבור בעבירה שאינו אנוס בה, ולחשב חשבוניות ולומר שבין כך ובין כך בסוף יעבור רק עבירה אחת, משום שעל העבירה שהוא אנוס בה יש לו פטור של 'אנוס', ועל העבירה האחרת שאינו אנוס בה אין לו פטור של 'אנוס וכני'.

וא"כ צ"ע טובא, מדוע פרעה חשש כ"כ שיוסף יעבור על השבועה שנשבע לו, והרי להנ"ל נמצא, שבכל מקרה ליוסף הצדיק לא יהי' היתר לעבור על מה שנשבע לפרעה וכני'.

- ד -

וביותר צ"ע, שהרי כידוע לעבור עבירה בקום עשה הוי מעשה עבירה חמור יותר, מאשר לעבור עבירה בשוא"ת, וא"כ צ"ע ביותר בהנ"ל, שהרי אם יוסף הי' עובר על מה שנשבע ליעקב שיקברוהו בארץ כנען, ולא הי' קוברו בארץ כנען מחמת שפרעה אונסו ע"ז, א"כ נמצא שעבר על שבועתו בשוא"ת.

ומשאי"כ אם יוסף יעבור על מה שנשבע לפרעה, שלא יגלה שהוא עדיף ממנו בידיעה לשון הקודש, ויוסף כן הי' מגלה דבר זה, הרי יעבור בזה על שבועתו בקו"ע, - וא"כ צ"ע ביותר, איזה היתר הי' ליוסף לעבור על שבועתו בקו"ע, מחמת החשבון שבין כך הוא מוכרח לעבור על שבועה אחרת בשוא"ת.

[והן אמנם שנראה מלשון המקרא, שיוסף גם נשבע לאביו שלא יקברוהו במצרים, וא"כ נמצא שאם יוסף הי' קוברו במצרים, אזי הי' עובר על שבועתו בקו"ע, - אך מ"מ י"ל דפרעה לא עמד להכריח את יוסף, לטפל בעצמו בקבורת יעקב במצרים, אלא יוסף יכל להסתלק לגמרי מהתעסקות בקבורת יעקב, ואזי אחיו היו קוברים את יעקב במצרים, ונמצא שיוסף הי' עובר על שבועתו רק בשוא"ת, ודו"ק].

- ה -

הנראה לבאר בזה בס"ד, בדומה למה שמבואר בדין הבא במחלת, שהגב נידון כרודף שמוותר להורגו, - ואע"פ שבעה"ב יכול לוותר על ממונו, ואזי הגב לא ירדוף אחרי בעה"ב להורגו, - דמ"מ אין בעה"ב צריך לוותר על ממונו, אלא מותר לבעה"ב לכתחילה להתנגד לגבב [ועכ"פ ככה"ג שברור לו שבידו לגבור על הגבב, ואכמ"ל בזה], ולהכניס עצמו בזה לסכנה למצב של 'נרדף', ולכן יש לו היתר כבר מתחילה להרוג את הגבב מדין רודף.

והאחרונים הוציאו מזה, שה"ה נמי כאשר אחד אונס אדם שלא יאכל מאכל מסויים למשל, ומאיים עליו שאם יאכל ישלח ידו, שכן הדין הוא רשאי לכתחילה לאכול כרצונו, ולא כל כמיניה של הרודף להכריח את הנרדף לעשות דווקא כרצונו, ואם מתעקש בדווקא להורגו משום כך, הרי הוא נקרא רודף ומותר להורגו, ולא חשיב כלל כיכול הנרדף להציל עצמו ע"י שיבטל רצונו מפני רצונו של הרודף, (עי' ב"שיעורי רבי שמואל' סנהדרין ח"ב סי' קכה, והוכות דף י"א הע' ז, ובמנחת שלמה ח"א סי' ז, אות ב).

- ו -

ומעתה על דרך זה י"ל, דה"ה נמי גבי יוסף, שיוסף יכל להחליט ולומר לפרעה, שהוא עומד לעלות לקבור את יעקב אביו בארץ כנען, גם בלא הסכמתו של פרעה, - ואזי יוסף הי' נכנס לסכנה ממש, מחמת שהוא מורד בפרעה, ופרעה ירצה להורגו, - ואזי נמצא שמדוי' פיקוח נפש הי' ליוסף היתר לעבור על מה שנשבע לפרעה (שלא יגלה שפרעה עדיף ממנו בידיעת לשון הקודש), כיון שע"י שהוא יעבור על השבועה הזו, הוא ינצל מהסכנה של פרעה, משום שהמצרים ימליכו את יוסף למלך על כל מצרים.

וא"כ למי"ז מיושב שפיר מה שהקשינו לעיל, שהאדם אינו יכול לחשב חשבוניות ולומר, שאם הוא בין כך אנוס לעבור עבירה אחת, אזי יש לו היתר להחליף את העבירה, ולעבור במקומה עבירה אחרת שאינו אנוס עליה, - והקשינו

דא"כ צ"ע איזה היתר הי' ליוסף לעבור על מה שנשבע לפרעה, ואע"פ שלא הי' אנוס לעבור על השבועה הזו.

ומעתה י"ל, דכיון דיוסף הי' רשאי להחליט לקבור את יעקב בארץ כנען, גם בלא הסכמתו של פרעה וכני', לכן מדין פיקו"נ הי' ליוסף היתר פרטי לעבור בדווקא על השבועה שנשבע לפרעה, כיון שע"י ממש הוא ינצל מהסכנה של פרעה, - ובאמת אין ההיתר מגיע מכל החשבון שכיון שהוא בין כך אנוס לעבור על שבועה אחת, לכן הוא רשאי לעבור על שבועה אחרת במקומה, דזה אינו וכמבואר דא"א לחשב חשבוניות כאלו.

[ואמנם אכתי יש לדון בזה, דהרי גם במקום שמוכרח לעבור על איסור משום פיקו"נ, מ"מ כשמתאפשר לו לצאת מהסכנה ע"י איסור קל, אין לו לעבור על האיסור החמור, משום האי דינא דיהקל הקל תחילה, - וא"כ אכתי יש להקשות, שיוסף הי' צריך להעדיף לצאת מהסכנה ע"י שיעבור על מה שנשבע ליעקב אביו בשוא"ת, ולא לעבור בקו"ע על מה שנשבע לפרעה וכני', - וא"כ אכתי צ"ע איזה היתר הי' ליוסף לעבור על מה שנשבע לפרעה.

ואמנם יש מקום לומר בזה, שכיון שבעצם חומר האיסור של ב' השבועות שוה, וכל ההבדל ביניהן הוא רק בצורת מעשה העבירה, האם הוא בקו"ע או בשוא"ת, לכן יש מקום לדון, שלענין יתקל הקל תחילה א"צ להעדיף לעבור על השבועה בשוא"ת, כיון שבעצם יש לו היתר לעבור על ב' השבועות משום פיקו"נ, - וכיון שבי העבירות בעצם שוות בחומרתן, לכן יש לדון דלא אכפת לן לכני זה באיזה אופן יעבור על השבועה, בשוא"ת או בקו"ע, כיון דהקו"ע אינו חמור בעצם העבירה יותר מהשוא"ת, וע"פ זה].

- ז -

[ואע"פ שקיי"ל במשנ"ב (סי' שכת, טו) בשם הגמ"א, שעכ"פ שבו בשבת לגזול ממון מאדם יחיד, צריך להניח להם ליקח ממונו, ואסור לו לחלל את השבת, - ואע"פ שאם ילחם על ממונו, יכנס לסכנה ממש מהעכו"ם, ופיקו"נ דוחה שבת, - דמ"מ אין לו היתר על פיקו"נ שיתיר לו לחלל את השבת, כיון שיש לו דרך לצאת מהסכנה ע"י שניח להם ליקח ממונו, עיי"ש.

אך מ"מ אין זה סותר ככל מש"כ לעיל, - כיון שהבא הנידון דומה למי שאונס את ישראל לחלל שבת, ואם לא יחלל יהרגוהו, שאע"פ שהדין הוא ששבת נדחת מפני פיקו"נ, ומותר לישראל לחלל את השבת כפי רצונו של האנס, - אך מ"מ בנוגע שהישראל לא מפחד להילחם עם האנס, והוא יכול להרוג את האנס, - לכא"ז יש לדון ולומר, שמוותר לישראל לחלל את השבת בכך שיהרוג את האנס בשבת.

ואע"פ שבשביל לצאת מהסכנה, הוא לא מוכרח לחלל את השבת בדווקא בדרך של הריגת האנס, אלא הוא יכול לצאת מהסכנה ע"י שיעשה את החילול שבת שהאנס כופהו על כך, - אך מ"מ י"ל כהנ"ל, שהאנס אינו יכול לכפות את רצונו עליו, ולכן אם הוא יחליט שהוא אינו רוצה לשמוע להאנס, א"כ כרוג האנס של הפיקו"נ יתיר לו להרוג את האנס, ואע"פ שיש לו דרך אחרת להינצל מהסכנה, - ואין זה דומה למש"כ בגמ"א הנ"ל, כיון ששם אם ינח לעכו"ם ליקח ממונו, הוא לא יעבור בחילול שבת כלל, ולכן דינו להימנע מחילול שבת לגמרי, ומשאי"כ הכא שבין כך יצטרך לחלל את השבת, שצדקה י"ל דכותו של הישראל להתנגד להאנס ולא לקיים את רצונו, ודו"ק].

והנה לעצם כל הנידון הנ"ל יש לציין, שאמנם המפרשים שהבאנו הקשו את קושיותם על מה שפירש רש"י, שפרעה חשש שיוסף יעבור על השבועה שנשבע לפרעה, - אך יש לדעת שבג"מ בסוטה (לו:) שציון רש"י איתא, שיוסף אמר לפרעה שהוא יישאל על השבועה שנשבע לפרעה עיי"ש, ולפי נוסחת הגמ' אין מקום כלל לכל הנידון הנ"ל, (ועי' במדרש לקי"ט ושכ"ט).

ניתן לזכות את הרבים ולהגדיל תורה ולהאדירה
ע"י הקלטת תגובות הערות והוספות

בקו 'מים זכים': 02-633-5850

כמו כן בקו זה ניתן להאזין
לתגובות שהתקבלו במערכת

המען לתגובות: יצחק זאב כגן
רח' נתיבות המשפט 81 מודיעין עילית
טל': 1515-271-55442 (תא קולי)
פקס: 02-655-0973 (מערכת נסיונית)
דוא"ל: A0527155442@GMAIL.COM

ניתן לתרום להוצאות הפצת הערך, דרך עמדות 'נדרים פלוס' - [לעבור לקופות נוספות - להיכנס ל'קרבן צרכי הרבים' - ולגלוש לחשבונות המצויינת: 'עלון מים זכים'] - הדברים נכתבו לעורר לב המעייני בלבד - ניתן לקבל את העלון במייל, ע"י שליחת בקשה לדוא"ל של המערכת. להנצחת שמות לע"ג ולרפ"ש וכדו' (50), ובכל ענייני העלון, ניתן לפנות: 1515-271-55442 (תא קולי)